

Sert polisiye nedir? / makale

Category: Detektif proza, Kitapçı, Romanlar

написано kitapçı | 23 января, 2025

Sert polisiye nedir? / makale SERT POLİSİYE NEDİR?

İlk dedektif hikayeleri İngiltere ve Fransa'da yayınlandı. Ne var ki, edebi bir yapıt olarak ortaya çıkışı 1840'larda, Amerika'da, Edgar Allen Poe ile gerçekleşti. Poe, polisiye bir kurgunun temel özelliklerini belirleyen ilk yazar oldu. Onu, ileride Arthur Conan Doyle ile kendisi arasında bir köprü vazifesi görecek olan Emile Gaboriau izledi. İlk dedektif romanını ise Wilkie Collins yazdı. Tüm zamanların en popüler dedektifini yaratan Conan Doyle, polisiye kurguyu en mükemmel haline getirdi.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından polisyede Altın Çağ başladı. Bu dönemde, bazı yazarlar İngiliz edebi geleneğinden yola çıkarak, genellikle kapalı bir ortamda geçen, seks ve şiddete olabildiğince az yer veren, çözüm odaklı polisyeler yazdılar. Agatha Christie, Dorothy Sayers, Van Dine, Ellery Queen, Rex Stout, Nicholas Blake bu yazarların en önemlileridir. Buna karşılık Amerika'daki bazı yazarlarsa kısmen kendi edebiyat gelenekleri, kısmen ülkelerinin ve kendilerinin içinde bulunduğu koşullar yüzünden daha farklı bir tarza yöneldiler. Bu farklı tarz genel olarak sert polisiye diye adlandırıldı.

■ POLİSİYE TÜRLERİ

Günümüzde pek çok türü olmasına rağmen polisiye edebiyatı yukarıdaki ayrıma dayanarak, rahat ve sert polisiye diye iki ana bölüme ayırmak mümkündür.

Rahat polisyede olaylar genellikle dışarıya kapalı bir mekanda, örneğin bir malikhanede, ya da köyde geçer. Eğitimli kişiler, soylular ve yüksek tabaka mensupları temel karakterleri oluştururlar. Soruşturmayı yapan kişi ise ya bir amatör meraklı ya da özel dedektiftir. Suç, genellikle

cinayetir ama bazen hırsızlık da olabilir. Kurgu, suçlunun kim olduğunun bulunmasına odaklanmıştır. Şiddet ve cinsellik varsa bile çok azdır. Bazen de sadece ima yoluyla ifade edilirler. Küfür , argo, ayrıntılı ceset ve otopsi betimlemeleri yoktur. Sert polisiyede ise, olaylar büyük şehirlerin sokaklarında, halkın arasında geçer. Cinayet, adam kaçıрма, hırsızlık, soygun gibi suçlar söz konusudur. Anlatım serttir, şiddete ve cinselliğe sık sık rastlanır. Küfür, argo, ayrıntılı ceset ve otopsi betimlemelerine kurguda yer verilir.

Sertlik, (hard-boiled), suç ve gizem yazarlarının A.B.D.'de, 1920'lerde hikayelerini anlatmakta kullandıkları bir tarz olarak doğmuştur.

Yani, salt polisiyeye özgü bir kavram değildir. Aslında daha geniş bir alanı kapsayan pulp fiction da sert polisiye ile benzer bir anlamı ifade eder. Pulp adı, kitap ya da dergi üretiminde kullanılan kağıttan gelmektedir. Sert polisiye dergileri ve romanları, odun hamurundan yapılan ucuz kağıtlara basıldığı için onlara pulp romanlar, pulp dergiler denmiştir. Ancak, içerik açısından da pulp kavramının yaygın biçimde kullanıldığı bir gerçektir. Edebiyattan sayılmayan popüler hikaye ve romanlar pulp etiketi altında toplanmışlardır. Odun hamurundan yapılan ucuz kağıtlara basılan 19. yüzyıl macera romanları ve dergilerdeki hikayeler, sert polisiyenin öncüleri olarak kabul edilmektedirler.

Adlandırma bakımından kara (noir) kavramı da günümüzde sert polisiye ile çok yakındır. Kara (noir), aslında sinemaya özgü bir terimdir. Alman dışavurumculuğunun etkisindeki sert suç filmleri kara film olarak adlandırılmıştır. Kavram, 1950'lerden sonra polisiye edebiyatın terimleri arasına girmiştir. Kara polisiye, sert polisiyeye çok benzemekteyse de aralarında önemli farklar vardır. Öncelikle, kara polisiyede kahraman bir dedektif değildir. Hikayede bir dedektif bulunsa bile, kurgu, kimin suçlu olduğunu araştırmaya yönelik değildir. Kara polisiyede kahraman mağdurdur. Olayların akışı içinde kendisini tüketirken çevresini de mağdur eder. Hikaye, herkesin kaybettiği bir sonla noktalanır. Sert polisiye yazarları arasında gösterilen James M. Cain bu tarzın

öncüsüdür. Yazarın Postacı Kapıyı İki Kere Çalar, Çifte Tazminat gibi ünlü romanları sert polisiye olarak tanımlansa da aslında kara polisiyeye dahildir.

■ SERT POLİSİYE NASIL DOĞDU?

Aslında her şey 1919'da ilan edilen içki yasağıyla başladı. 1933 yılına kadar sürecek olan yasak, kaçak içki üretimi ve dağıtımıyla beslenen kontrolsüz ve yasa dışı güçleri geliştirecek bir ortam hazırladı. Kimi zenginler ve işsiz güçsüz takımı için "suç" cazip bir hale büründü. New York, Chicago, San Fransisco gibi büyük şehirlerde, suç örgütleri ve gangsterler mantar gibi çoğaldı. Ardından gelen 1929 ekonomik krizi, toplumun umutsuz biçimde fakirleşmesine yol açarak düzeni büsbütün bozdu. İnsanlara zenginleşmeleri için, sadece ahlaksız ve yasa dışı yolları kullanmalarından başka seçenek bırakmayan bir düzen ortaya çıktı. Bu dönemde hükümet zayıfladı, iş adamlarından, milletvekillerine, yargıçlardan polislere kadar toplumun birçok kesiminde zaten var olan yozlaşma hızlanarak genişledi.

Sert polisiye, İngiliz kırsalındaki gizem hikayelerine tepki olmaktan çok, genelde kapitalizme[1], özelde ise Amerika'nın bu özgül durumuna karşı bir tavır (bir anlamda protesto) olarak doğmuştur. Tabii ki, çok uzak olmayan bir geçmişte, kızılderili ve savaş hikayelerinin/romanlarının dışında, temel özelliklerini Poe'dan alan popüler bir aksiyon/suç edebiyatı da vardı. Bu türün yazarlarından Gordon Young'ın hikayeleri, sert polisiyecileri oldukça etkilemişti. Bunun devamı nda ortaya çıkan Nick Carter hikayeleri ise türün adeta öncüsü konumundaydı. Sert polisiye yazarlarını etkileyen bir başka yazar da Ernest Hemingway oldu.

Türün doğumu, 1920'de yayınlanmaya başlayan Black Mask adlı, ucuz kağıda basılmış (pulp) bir dergide gerçekleşti. Dergi sadece suç hikayeleri yayınlamıyordu. Aşk, mizah, aksiyon ve gizem hikayeleri de rağbet gören sayfalar arasındaydı. Sekiz sayı sonra derginin el değiştirmesiyle birlikte sert polisiye'nin ilk örnekleri ufukta belirdi. 1926'daki editoryal

değişiklikten sonra ise artık Black Mask sert polisiye hikayelerin yayınlandığı bir pulp fiction (suç kurgusu anlamında) dergisiydi. Sert polisiyenin bir diğer önemli dergisi de Dime Magazine oldu.

İlk sert polisiye hikaye 1922'de yayınlandı. Bu Carroll John Dally'nin "The false Burton Combs" adlı hikayesiydi. Bunu Dashiell Hammet'in Peter Collinson adıyla yayımladığı "The Road Home" adlı hikayesi izledi. Hammet, 1915-1921 yılları arasında çalıştığı Pinkerton'daki dedektiflik deneyiminden de yaralanarak sert polisiyenin temellerini attı, çerçevesini çizdi.

Carroll John Dally bu türün kurucusu kabul edilir. Dashiell Hammet ise, kurgudan karakterlere kadar sert polisiyenin tüm özelliklerini belirleyen kişidir. Hammet'den sonra sert polisiyeye en büyük katkı Raymond Chandler'den gelmiştir. Chandler, sert polisiyeyi derinleştiren, ona felsefeyi sokan yazar olarak tanınır. Şöyle de denebilir: Hammet yeni bir türün temellerini atmıştır; bu yeni türü süsleyen ve tamamlayansa Chandler olmuştur.

Bir kısmı Black Mask'da yazan türün diğer önemli kalemleri arasında Erle Stanley Gardner, Robert Leslie Bellem, Mickey Spillane, Paul Levine, Walter Mosley, Sue Grafton, Sara Paretsky, Robert B. Parker, James Ellroy, Chester Himes ve Ross MacDonald sayılabilir.

■ SERT POLİSİYENİN ÖZELLİKLERİ

Sert polisiye kurguda dil, oldukça sadedir. Betimlemelerin az olduğu, fikirlerden çok ne olup bittiğini ve söylenenleri ifade eden ekonomik bir kelime kullanımı vardır. Bunun sebebinin 1920'lerdeki pulp dergi ve roman yazarlarına kelime başına para ödenmesi olduğu ileri sürülmüştür. Finansal kaygılarla editörlerin kendilerine pahalıya gelecek gereksiz açıklamaları ortadan kaldırmaya çok istekli olmaları anlaşılır bir şeydir. Dashiell Hammet , Horace McCoy gibi bir çok yazar bu tarz yazmayı benimserken, Raymond Chandler daha şiirsel ve metaforlu bir dil kullanmıştır. Hikayeler genellikle birinci

tekil şahıs ağzından aktarılır. Anlatıcı, hemen her zaman dedektifin kendisidir. Yer yer esprili, zaman zaman da ironik ve alaycı bir dildir bu. Yerel diyalogların yanı sıra, argo ve küfürün de cömertce kullanıldığı metinde cinsellik ve şiddet betimlemelerine de sıkça rastlanır. Cinsellik limitleri daha geniş olan sert polisiyeler, o dönemde baharatlı (spicy) polisiye olarak adlandırılmıştır.

Sert polisiyenin kahramanı özel bir dedektiftir. Bu tiplene, ilk kez Black Mask dergisinde, Carrol John Dally'nin hikayesinde ortaya çıkmış, 1980'lerdeki Sara Paretsky'ye kadar da cinsiyeti hep erkek olagelmiştir.

Dedektif akıllı ama zor bir adamdır. Soğuk, ukala ve saygısız tavırlara sahiptir. Genellikle tek başına çalışır. Şiddete başvurmadan, gerektiğinde öldürmekten kaçınmaz. Polise karşı tutumu belirsizdir. Çoğu kez bu konuda kararsız kalır. Müşterisine karşı açık bir biçimde güvensizlik duysa da aldığı görevi tamamlamak için elinden geleni yapar.

Bütün bu özellikler bize, eski batının silahşörlerini hatırlatır. Sert polisiyenin dedektifleri, vahşi batının kahramanlarını anlatan hikayelerdeki karakterlere benzerler. Onlar gibi yalnızdırlar. Onlar gibi çoğunlukla yasal olmayabilen ama ahlaki olan kendi adalet ve şeref anlayışları vardır. Onlar gibi tehdit edilebilir, hatta dövülebilir, ama asla davalarından vazgeçmezler. Bir de onlar gibi çok iyi silah kullanırlar!

■ Sert polisiyenin en ünlü ve göze çarpan kurgusal dedektifleri

Dashiel Hammet'in Sam Spade'i ile Raymond Chandler'ın Philip Marlowe'udur. Güçlü, sert, kavgadan korkmayan karakterlerdir bunlar. Kadınlar için cazip erkeklerdir ancak şaşırtıcı biçimde onlara karşı belirli bir mesafede durmayı başarırlar. Yeri geldiğinde bir kadını korumak ve kurtarmak için olağanüstü çaba harcamakta da tereddüt etmezler. Ama toplumdaki çürümüşlüğün düzeleceğine dair hiç umutları yoktur. Suçluyu yakalasalar da düzenin değişmeyeceğini, yeni suçlular

üretmeye devam edeceğini bilirler. Kısacası şövalye ruhludurlar ama bir yandan da melankolik ve nihilisttirler. Bu yüzden alkolle yakın bir dostlukları vardır. Çoğu ciddi birer içicidir. Ancak her daim ayık olmayı becerirler.

Burada bir istisna, incelediğimiz türün sınırlarını daraltan, buna karşılık kitapları çok satan Mickey Spillane'in Mike Hammer'ıdır. Mike Hammer, sert polisiyenin diğer kurgusal dedektiflerinden daha alaycı, acımasız ve kabadır. Maçolukta kimse onun eline su dökemez. Dönemin ruhuna uygun (1950'ler) muhafazakarlığını da vurgulamadan geçmemiz doğru olmaz.

Sert polisiye, suçun sebebine önem verse de aslında aynen İngiliz polisiyesi gibi bir kimyaptı (whodunnit) polisiyesidir. Yani çözüm odaklıdır. Dedektif kendisine verilen bir görevi yerine getirirken suç işlenir; ki bu genellikle bir cinayettir. Sonunda görev ifa edilir ama katil de yakalanır. Buna rağmen sert polisyede, en sondaki açıklamadan çok, olayların nasıl gelişeceği ve nelerin olacağı daha ön plandadır. Okura anlatılan, bir arayışın hikayesidir. Dedektif adeta kapı kapı dolaşır. Çeşitli insanlarla görüşür. Notlar tutar, telefonlar eder, tanıklarla konuşur, şüphelileri ve ipuçlarını izler, ara sıra şiddet içeren davranışlarda bulunur. Kasiyerlerden, taksi şoförlerinden, garsonlardan bilgiler toplar. Çözüme, bir koltuğa oturup düşünerek değil, olayların içinde, eylem halindeyken ulaşır.

En beğenilen polisiye türlerinden olan Sert polisiye, her zaman şehirde geçen bir hikayeyi anlatır. Bu nedenle manzara her zaman kentsel ve karanlıktır.

Şehirler, ekonomik bunalımın da etkisiyle yozlaşmış politikacılar, gangsterler ve diğer suç örgütlerince yönetilen tehlikeli yerlerdir. Her türlü suçun işlendiği sokakları, caddeleri, barları, kumarhaneleri ve gece kulüpleriyle tüm bir kent yaşamı, sert polisiye hikayelerde gerçekçi biçimde anlatılır. Bu, Raymond Chandler'in dediği gibi, aslında içinde yaşadığımız dünyadan başka bir yer değildir. Bu hikayelerdeki insanlar ve olaylar, okuyucuya yabancı gelmez. İşlenen suçlar, her gün gazetelerde rastladığımız türden suçlardır. Cinayet, adam kaçıрма, soygun, kaçakçılık, rüşvet ve yolsuzluk,

kurumsal yozlaşma, toplumsal çürüme, türün işlediği temaların belli başlılarıdır.

Hikayelerdeki kişiler de bu temalara uygun karakterlerdir: Açgözlü, yoz ve güvenilmez politikacılar, iş adamları, polis şefleri, yargıçlar, kumarhane sahipleri, gangsterler ve benzerleri. Bunlara ayrıca güzel, baştan çıkarıcı, ölümcül kadınları, yani femme fataleleri de eklemek gerekir. Bu tipler, çoğu kez ya katil ya da cinayetin sebebi olarak çıkarlar karşımıza. Kadınlar kırılğan, güzel ve cesur, sık sık da kötüdürler. Ama kesinlikle güçlü ve bağımsız değillerdir. Ya da böylelerine her zaman rastlanmaz.

[1] 1920'ler, A.B.D'de kentleşmenin hızlandığı, yeni teknolojilerin ve icatların yükselişe geçtiği, dolayısıyla kapitalist yeni yaşam tarzının topluma egemen olduğu yıllardır.

Turgut ŞIŞMAN. Detektiv proza